

УДК 94(477.83):821.161.2.09(092)
DOI: 10.24919/2312-2595.1/43.185517

Володимир ГАЛИК

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (galykvol@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-7661>

Василь ПЕДИЧ

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та політології, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 15, вул. Карпатська, м. Івано-Франківськ, Україна, індекс 76019 (velshum@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8942-8374>

Бібліографічний опис статті: Галик, В., & Педич, В. (2019). Борислав та його інтелектуальне середовище у житті і творчих зацікавленнях Івана Франка (вибрані аспекти). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 1/43, 107–122. doi: 10.24919/2312-2595.1/43.185517.

**БОРИСЛАВ ТА ЙОГО
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ У ЖИТТІ
І ТВОРЧИХ ЗАЦІКАВЛЕННЯХ ІВАНА ФРАНКА
(ВИБРАНІ АСПЕКТИ)**

Анотація. *Мета дослідження* – зробити різноаспектний аналіз Франкових праць про Борислав та проаналізувати його листування із вибраними представниками інтелектуального середовища міста. **Методологія дослідження** передбачає використання традиційних принципів історизму й об'єктивності та загальнонаукових й спеціально-історичних методів. **Наукова новизна** дослідження проявляється у різнобічному аналізі творчої спадщини Івана Франка про Борислав і аналізі листів, відправ-

лених Франкові із поштової скриньки Борислава. **Висновки.** Уся творча спадщина Івана Франка про Борислав уміщує в собі сюжети побаченого та почутого ним особисто, а також із подачі матеріалів від його друзів, в тому числі і місцевих кореспондентів. Це зумовлено тим, що дослідник постійно спілкувався із локальними робітниками, обговорював з ними їхні біди та проблеми, ділився своїми думками, цікавився їхнім буденним життям, яке виливалося у робітничому фольклорі: піснях, коломийках, прислів'ях, приказках. Тема Борислава для І. Франка була шляхом до успіху на літературній ниві, нагодою для пропаганди політичних ідей вченого серед читачької публіки не лише міста, але й навколишніх населених пунктів. У результаті змістовного аналізу збереженої Франкової епістолярної спадщини із Борислава визначено, що ці унікальні першоджерела, повною мірою дають змогу реконструювати і глибше дослідити малознані факти не лише з життя та історико-краєзнавчої, етнографічно-фольклорної і дослідницької діяльності Івана Франка, а також докладніше ознайомитися з місцевим різноманітним соціальним складом, видами діяльності дописувачів, малознаними біографічними фактами Франкового життя та його адресантів тощо.

Ключові слова: Іван Франко; Борислав; творча спадщина; різножанрові праці; інтелектуальне середовище; адресанти; епістолярна спадщина.

Volodymyr HALYK

Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor of the Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (galykvol@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-7661>

Vasyl PEDYCH

Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor of the Department of History and Political Science, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 15 Karpatska Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76019 (velshum@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8942-8374>

To cite this article: Halyk, V., & Pedych, V. (2019). Boryslav ta yoho intelektualne seredovyshe u zhytti i tvorchykh zatsikavleniakh

Ivana Franka (vybrani aspekty) [Boryslav and his intellectual environment in life and creative interests of Ivan Franko (selected aspects)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 1/43, 107–122. doi: 10.24919/2312-2595.1/43.185517 [in Ukrainian].*

BORYSLAV AND HIS INTELLECTUAL ENVIRONMENT IN LIFE AND CREATIVE INTERESTS OF IVAN FRANKO (SELECTED ASPECTS)

Summary. The purpose of the study is to make a comprehensive analysis of Ivan Franko's works on Boryslav and to analyze his correspondence with selected representatives of the city's intellectual environment. The methodology of the study involves the use of traditional principles of historicism and objectivity, as well as general scientific and special historical methods. The scientific novelty of the research is evident in the comprehensive analysis of Ivan Franko's creative heritage about Boryslav and the analysis of letters sent to Franko from the Boryslav mailbox. Conclusions. The whole of Ivan Franko's creative heritage about Boryslav contains the subjects of what he saw and heard personally, as well as the submission of materials from his friends including local correspondents. This is due to the fact that the researcher constantly communicated with the local workers discussing their troubles and problems, sharing their thought. He was interested in their daily life, which found its reflection in the working folklore: songs, kolomykas, proverbs, sayings. Franko's creative heritage about the city testifies that he was well acquainted with both the history of Boryslav and its surrounding villages as well as the narrative tradition of workers and peasants. This, in turn, helped him in the creation of scientific, historical, local history, literary and non-fiction works. Boryslav's theme has a significant place in Ivan Franko's multifaceted creative heritage, adding important touches to his collecting and research activities. In addition, the topic of Boryslav was also the way to success in the literary field. It became an opportunity for propaganda of the scientist's political ideas among the readership not only of the city but also of the surrounding settlements. As a result of a meaningful analysis of the preserved Franko epistolary heritage from Boryslav, we have determined that these unique primary sources make it possible to deeper reconstruct and investigate the little-known facts not only

of the life and history, ethnographic-folklore and research activity of Ivan Franko, and also with the local diverse social composition, types of correspondent activities, little-known biographical facts of Franko's life and his addressees, etc.

Keywords: *Ivan Franko; Boryslav; creative heritage; different genres of works; intellectual environment; addressees; epistolary heritage.*

Постановка проблеми. Однією з особливостей сучасної української історичної науки є підвищення уваги до проблематики, в якій аналізуються генеза історичної думки, процес збагачення історичних знань, внесок провідних учених у вивчення тієї чи тієї проблеми. До таких видатних постатей належить і Іван Франко, творча спадщина якого справила значний вплив на формування історичної свідомості різних поколінь та верств українського суспільства.

У контексті сказаного, актуальним вбачається звернення до різнопланового аналізу праць Івана Франка про Борислав та його листування із інтелектуальним середовищем міста. Це пов'язується з тим, що у своїх різножанрових працях, де прямо чи опосередковано присутня тема Борислава, Іван Франко намагається виокремити проблемні питання минулого рідного йому краю, дати оцінку конкретним історичним явищам і фактам, а також подіям сучасного життя. Дослідникові, у цьому плані належить чимала кількість публікацій, присвячених Бориславу, зокрема, етнографічних та фольклорних праць, літературних, мовних, публіцистичних та спеціальних історичних досліджень.

Важливим є також вивчення і збереженої епістолярної спадщини Івана Франка, а особливо листів до нього, які він отримав із поштової скриньки Борислава. Згадані епістолярні джерела передусім дають нам змогу не лише реконструювати та дослідити малознані факти з життя та історико-краєзнавчої, етнографічно-фольклорної і дослідницької діяльності Івана Франка, а й докладніше ознайомитися із діяльністю окремих представників багатоманітного соціального складу Борислава Франкового часу, видами діяльності дописувачів, малознаними біографічними фактами особистого життя тих чи тих кореспондентів, які свого часу спілкувалися з ученим та внесли певний штрих у формування

його поглядів, переконань тощо. Побіжно зазначимо, що оригінали всіх листів, які Франкові відправлялися із пошти Борислава, перебувають на збереженні у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (далі – І. Л.) в фонді 3 «Іван Франко», який є одним із найбільших за кількістю архівних матеріалів.

З огляду на це важливість вивчення порушеної проблеми зумовлюється, на наш погляд, такими двома факторами: історіографічним (необхідність дефініції місця і внеску Івана Франка у розвиток досліджень з історії Борислава в українській історичній науці) та джерелознавчим (пошуку і впровадження до наукового обігу комплексу малознаних джерел франкознавства, а саме – епістолярної спадщини).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушеної теми «Франко і Борислав» прямо чи опосередковано торкалися різні дослідники. Так, наприклад: Г. Сабат аналізувала еволюцію свідомості робітничого люду Борислава 1870-х років на основі роману «Борислав сміється» (Сабат, 1995, с. 135–139); Б. Гаврилів вивчав доробок І. Франка в контексті галицького краєзнавства (Гаврилів, 1997); З. Гузар (1995, с. 122–125) і М. Шалата (1998, с. 100–105) систематизували матеріал про локальний колорит літературних творів Франка на прикладі Борислава. Львівський історик Я. Грицак (2006) спробував визначити вплив Борислава на формування Франкових історико-краєзнавчих, етнографічно-фольклорних, політичних, соціально-економічних поглядів. Зокрема, у праці «Пророк у своїй вітчизні» цим аспектам він присвятив цілий розділ «Франко та його Борислав».

Водночас звернемо увагу на те, що перші кроки у напрямі введення листів до Івана Франка у широке коло франкознавчої науки, які відправлялися йому з Борислава, у Незалежній Україні, почали робитися ще з другої половини 1990-х рр. Зокрема, у 1998 р. Р. Горак опублікував листи С. Коваліва до Івана Франка, які той надсилав йому із поштової скриньки Борислава (Горак, 1998, с. 117–126), а згодом, у 2003 р., їх було передруковано (Ковалів, 2003).

Починаючи уже із перших років ХХІ ст., дослідники-франкознавці почали активно «атакувати» маловивчену епістолярну спадщину Івана Франка. Це стало можливим завдяки проекту

знаного історика Я. Грицака та результату праці багатьох колег-однодумців. Завдяки їм було зроблено цифрову фотокопію всіх листів до Івана Франка, які оприлюднено в мережі «*Internet*» (І. Л., Ф. 3), що і собі дає можливість багатьом франкознавцям вельми спрощено користуватися цими епістолярними матеріалами й відповідно займатися їх вивченням.

Мета статті. У запропонованому дослідженні ставимо собі за мету зробити огляд, систематизацію й аналіз історико-краєзнавчих, етнографічно-фольклорних та апокрифічних Франкових досліджень про Борислав, а також проаналізувати листування вченого із непересічними постатями міста.

Виклад основного матеріалу. Феноменально цікавий й інтенсивний період історії Борислава пов'язаний саме з багатогранною діяльністю Івана Франка, який виявляв постійний інтерес до його розвитку та перспектив наукового вивчення. За словами І. Франка, Борислав зі своїм обширним присілком Мразниця ще на початку 50-х рр. XIX ст. був не зовсім великим підгірським селом, належав польським панам Карніцьким. Згідно з цими даними шематизму з 1850 р., русинів у Бориславі було 520, а в Мразниці – 239, тобто всього 759. Але коли у середині XIX ст. почали видобувати «*кип'ячку*» (нафта, яку видобували зі свердловини, була насичена газом і булькотіла, ніби кипіла), чисельність населення почала збільшуватися. За даними шематизму 1879 р., русинів замешкало у Бориславі: місцевих – 660, заробітчан, які постійно жили в Бориславі – 270, в Мразниці – 308, а всіх разом 1 238. У 1880 р. русинів у Бориславі було 2 266, поляків 330, німців 40, євреїв більше 6 800, тобто усіх мешканців більше 9 440 осіб. Окрім них, на заробітки приходили від двох до п'яти тисяч осіб (Франко, 1955, с. 143–145). Отже, Іван Франко уже свого часу спостерігав еміграцію великої кількості населення зі своїх рідних місцевостей у Борислав у пошуках заробітку.

Іван Франко, ще будучи малим, часто слухав розмови про Борислав у кузні свого батька. У творі «Борислав сміється» він змалював розвиток свідомості робітників Борислава. Тут описано заворушення робітників, що спричинили пожежу міста у 1873 р., на котру український вчений не звернув прямої уваги, але виразно показав, що призвело до її виникнення. У цьому творі автор показав побут робітників нафтових промислів Борислава.

Він увиразнив зростання свідомості бориславських ріпників, еволюцію усвідомлення своєї сили. У його творі ця працююча маса спочатку виступає безпорадною, але далі стає організованою і дієвою (Сабат, 1995, с. 135–139).

І. Франко вважав Борислав відомим на всю Галичину, а то й на всю Європу як копальню нафти і земного воску. За його спостереженнями, туди щороку приїжджали тисячі людей, хоча нікому не спадало на думку поглянути на життя тої незлічимої сили «ріпників», котрі видобували для них земні скарби. На думку І. Франка, «...справді, ні одно місце в цілій Галичині не представляє більшого поля для студій – не так поетичних, як більше соціальних. Сили де у нас, то певно в Бориславі найсильніше заступлена класа робітницька – а нужда, трата сил і здоров'я, зледащіння тих людей під взглядом моральним – найгрізніше і найголючніше віщують, що може статися з наших хліборобів в протязу яких-де двох десятків літ, коли недостача поля, хліба і грошей, коли наслідки всіляких хиб теперішнього суспільного устрою змусять їх іти на роботу фабричну, продавати своє здоров'я і свою силу на нужденне пропитання» (Франко, 1978, т. 14, с. 275–276).

Також у своїх бориславських оповіданнях («Ріпник», «На роботі», «Навернений грішник») І. Франко показав тяжке життя селян, їхні переживання, визиск різного роду промисловців, купців та торговців. Відтворюючи психіку та мислення селян і робітників, він також вказує на тих, хто їх поневолив і використав для свого збагачення (Франко, 1978, т. 14, с. 277–291, 292–307, 307–370). Дрогобицько-Бориславський регіон за часів Івана Франка поступово входив завдяки підземним багатствам (нафтової ропи, воску і солі) у нову стадію – нафтового промислу. Борислав, Тустановичі, Трускавець, Східниця, Ясениця Сільна та інші поступово втрачали первісний вигляд. На їх полях виростали нафтові вежі, ями для видобування соляної ропи та воску. В багатьох селах шинкарі відкривали корчми, у яких селяни та робітники пропивали тяжко зароблені гроші. Промисловий бум швидко перетворив Борислав із невеликого села з 759 жителями (1850) на великий промисловий центр із населенням у 12 439 осіб (1900). У Дрогобицькому повіті нараховувалося шість сіл, де видобували нафту або озокерит. Однак головним центром був

і залишався Борислав із сусідніми селами Мразниця, Тустановичі, Східниця, Волянка (Див. докладніше: Грицак, 2006, с. 278–279).

Над створенням свого бориславського циклу І. Франко працював значний період творчого життя, від 1876 аж до 1907 р. Він об'єднує десятки оповідань та два знамениті романи «*Voia constrictor*» і «*Борислав сміється*». У цих творах герої повністю втрачають зв'язок з хліборобством, стають професійними робітниками, приреченими на злидні. І. Франко в оповіданнях змальовує моральне і фізичне приниження робітників, а водночас і їхню поведінку як прибитих тягарем, затурканих і залежних рабів (Федченко, 1989, с. 9–12).

Оповіді про Борислав були однією з центральних тем розмов нагуєвицьких селян у кузні його батька-коваля. Для І. Франка ці оповідання здавалися фантастичними казками про далекі зачаровані краї. Таким фантастичним краєм з страховищами, дикими жартами та різноманітними, непередбачуваними примхами фортуни, з його дивними промислом, способом праці та населенням був для нього і Борислав, який заповнював його фантазію (Франко, 1979, т. 21, с. 164). У період нормальної і гімназійної науки І. Франко часто бував тут, придивлявся до життя робітників (Франко, 2001, с. 346).

У 1873 р., коли будувалася залізниця зі Львова до Стрия через Дрогобич – густота населення у Дрогобичі була дуже великою, що спричинило спалах епідемії холери. У зв'язку з цим учнів шкіл відпустили на тритижневі канікули і І. Франко користуючись вільним часом, подався до Борислава, бо там під час епідемії помирав малий відсоток людей. Пояснювалося це тим, що нафтові випари захищали від цієї хвороби, а сама нафта є добрим дизенфікційним чинником (Бандрівський, 1997, с. 53–54). Одним із найбільших його юнацьких вражень була велика пожежа у Бориславі (1871 р. або 1872 р.), яка тривала протягом трьох днів і знищила велику кількість копалень та сирих продуктів. За цією пожежею І. Франко спостерігав з дрогобицької гори, а про її наслідки для багатьох малих підприємців, які втратили майно, довідувався пізніше із численних оповідок (Франко, 2001, с. 346).

У період своєї літературно-дослідницької діяльності І. Франко був добре обізнаний з бориславською атмосферою. Для нього Борислав слугував емпіричним доказом правдивості соціалістич-

них теорій. В його уяві місто поставало, як прообраз майбутнього для всієї Галичини. У передмові до публікації своїх творів із бориславського циклу (січень 1877 р.) І. Франко пише, що ні одне місце в цілій Галичині не являє собою більшого поля для досліджень – не так поетичних, як більше соціальних. В Бориславі найсильніше затьмарена робітнича верства населення – а погане становище, трата сил і здоров'я, знедолення тих людей – віщують, що може зробитися з тамтешніх хліборобів за період двох десятків років. Нестача поля, хліба і грошей, наслідки різних помилок теперішнього суспільного устрою змушують їх іти на фабричну роботу, продавати своє здоров'я і силу задля свого прожиття та їхніх родин. Роблячи порівняння Дрогобищини із західною Європою, підкреслює, що щоденний досвід показує як все більша маса робочих рук тиснетяся з сіл до всіх фабричних заводів (Франко, 1978, т. 14, с. 275).

Особливо І. Франка, приваблювала наявність у Бориславсько-Дрогобицькому нафтовому басейні, на відміну від решти Галичини, фабричного пролетаріату, який стоїть на чолі визволення робітничого класу (Франко, 1984, т. 44, кн. 1, с. 52).

Улітку 1879 р. у І. Франка виникає задум для написання нової повісті, «Борислав сміється». Так, у листі 14 вересня 1879 р. до Ольги Рошкевич І. Франко зауважує, що це буде роман трохи ширшим на відміну від попередніх повістей і поряд буде висвітлене життя бориславських робітників паралельно із життям інших (нових) людей на існуючому в цей час розвитку. Головною метою роману має бути представлено «*реальне небувале серед бувалого і в окрасці бувалого*» (Франко, 1986, т. 48, с. 204–205). Твір «Борислав сміється» має бути спробою реально змаювати організований робітничий рух у нафтовому басейні, тому І. Франко постійно збирає матеріали, які мали б прислужитися для вдалої реалізації поставленої мети (Франко, 1986, т. 48, с. 197–199). На відміну від повісті «Петрії і Довбушуки», у якій подані сюжети та краєвиди були вигаданими (фантастичними), хоча їхню основу склали спогади про побут в Уричу, Бубнищі та Нижньому Синевідську (Франко, 1979, т. 22, с. 327–329, 486–488), нова повість мала базуватися на реальних подіях великого робітничого страйку, який завершився великою пожежею в Бори-

славі, і І. Франко при різних нагодах підкреслював про реальність поданих подій (Франко, 2001, с. 346; Франко, 1984, т. 41, с. 460).

Поступово Борислав перетворюється на центр робітничого руху. В період 70-х рр. XIX ст. у місті присутня жандармерія, а реорганізація поліції призводить до встановлення більш-менш порядку в дикому бориславському житті. Підприємці вже не наважуються демонстративно визискувати робітників, а робітники у відповідь не наважуються крикливо нагадувати про свої утиски та кривди (Франко, 1980, т. 26, с. 190). Хоча 15 травня 1881 р. тут відбулася подія, яка залишила помітне місце у розвитку робітничого руху в Галичині. Під час виплати тижневої зарплати у французькому товаристві мінерального воску між робітниками й адміністрацією виник конфлікт, дирекція викликала поліцію, а робітники з криком кинулися її роззброювати. Поліціанти відкрили вогонь, смертельно поранивши одного з нападників (Див. докладніше: Грицак, 2006, с. 291). Уперше поліція застосувала проти робітників вогнепальну зброю. На думку І. Франка, цей бунт робітників французької компанії був свідченням, що дотеперішній спокій у стосунках між робітниками та підприємцями не є тривким, тому що насправді не оснований на правдивому поліпшенні стану робітників (Франко, 1980, т. 26, с. 190). Отже, І. Франко висновує, що у майбутньому можна чекати нової хвилі робітничого протесту, а відтак перетворення Борислава на центр соціалістичного руху.

У бориславських краєзнавчих студіях І. Франка чільне місце посідає робітничий фольклор. Так, наприклад, аналізуючи пісні робітників Борислава, він підкреслює глибокий реалізм і правдивість народної поезії у змалюванні *«чаши бід і негараздів»* робітничого класу Дрогобицько-Бориславського нафтового басейну. Повз увагу робітничої поезії, на думку І. Франка, не пройшов грабіжницький спосіб господарювання підприємців у Бориславі, занепад і руйнування дрібних власників, *«котрі що раз більше почали «скатаніти» і «сходити на пси», як виражається народ»* (Франко, 1980, т. 26, с. 191). Записані пісні і коломийки в Бориславі (Дей, 1970, с. 13) та інших місцевостях правдиво відображають бідкування і психологію робітника, який прийшов на заробітки, і, вважаючи свою роботу в Бориславі тимчасовою, постійно мріяв повернутися в село (Дей, 1970, с. 5–6, 131–132). Поряд

з цим у них висвітлено питання про важку працю і жахливу експлуатацію робітників в бориславських копальнях (Франко, 1979, т. 20, с. 113–115; Франко, 1980, т. 26, с. 188–189).

Укрупнення промисловості та формування робітничого осередку сприяли зародженню в кінці XIX – на початку XX ст. в Бориславі, як свідчать літературні твори та студії І. Франка, масового робітничого руху. Проте уже початок XX ст. був водночас і найвищою точкою розвитку, і початком кінця для Борислава як великого промислового центру. На думку Я. Грицака, постійний контроль над бориславською нафтою стояв у центрі геополітичних суперечок, які вирішували долю Галичини під час і після Першої світової війни. Але така експлуатація поступово вичерпувала нафтові родовища, і хоча індустріальний видобуток протримався до початку 60-х рр. XX ст. проте уже на час Франкової смерті дні Борислава та його світової слави було пораховано (Грицак, 2006, с. 283–284).

Окрім цього, сюжети Франкових зв'язків із Бориславом та його інтелігенцією представлені у листуванні з: Іваном Калиновичем (знаний український бібліограф, книгознавець, поштовий урядовець в Бориславі з 1907–1916 чи 1917 рр., призвідник видавництва «*Всесвітня бібліотека*») – 15 листів; Стефаном Ковалівим (письменник, педагог, освітянський діяч, автор шкільних підручників, публіцист, з 1879 до 1920 р. – вчителював у місті Бориславі) – 2 листи; Станіславом Кубиком (гірничий технолог у Бориславі) – 1 лист.

Отже, найбільше листів із Борислава надійшло саме від І. Калиновича. Хронологічно збережений епістолярій охоплює період від грудня 1913 р. до серпня 1915 р. Верхня межа листування пов'язана саме із початком організації у 1913 р. І. Калиновичем видавництва «*Всесвітня бібліотека*», яка стала реально останньою книжковою серією у якій взяв участь Іван Франко (Див.: Якимович, 2006, с. 492–507). Зміст збереженого листування від І. Калиновича до І. Франка проливає світло щодо Франкової участі у видавничих проєктах «*Всесвітньої бібліотеки*», його порад з приводу плану видавництва та перекладацької роботи у ньому (Див.: І. Л., ф. 3, од. зб. 1630, арк. 391, 393–394, 395, 397–398, 399, 401, 403, 405, 407–408, 409–411, 413, 415, 417, 419,

421–424, 425, 427–428, 429, 433–436; І. Л., ф. 3, од. зб. 1638, арк. 189, 191, 193, 195; од. зб. 1690, арк. 001–003).

Від С. Коваліва до І. Франка з Борислава відправлено лише два листи, які датуються 28 січня та 8 вересням 1903 р. (Див.: І. Л., ф. 3, од. зб. 1631, арк. 137–138, 139–142). Їхній зміст свідчить про теплі відносини між І. Франком та С. Ковалівим, і це не дивно, адже за життя Іван Франко чимало навчив товариша, допомагав видавати його твори часто навідувався погостювати до нього в Борислав. Більш детальні спогади про взаємини Івана Франка зі Стефаном Ковалівим полишив його син Юліан (Ковалів, 1952, с. 23–29).

Розповідав С. Ковалів у своїх листах до Франка і про своє прикре становище, важкі умови тернистої праці учителя. З цього приводу він пише І. Франкові: *«Хочу Вам пригадати ся, що ще дихаю. Тяжко стогну, щораз тяжче і гну ся під тягаром тих солодоців, дишу поволи, мов та онучарова шкапище, що єю обсіли черви і цілу живцем лоточать. Та вони, тоті галапасники, і до мене з всіх сторони лізуть, а я як можу не даю ся, замітаю на гній мітлюю не розфиркую ні сохрани господи і кричу: «А куш! Я не злодій...» та що з того? <...> Впрочім дали Тобі жиди перед перед 26 літами шість соток за чотири кляси, можеш і тепер за ті самі гроші служити, а ні забирай ся, бо ти нам давно сіллю в оці, ми неможемо розпорядити ся по нашому фасону на славу і хвалу ойчизни...»* (Див.: І. Л., ф. 3, од. зб. 1631, арк. 139, 141).

Ще одним кореспондентом Івана Франка із Борислава був місцевий гірничий технолог Станіслав Кубик. До нас дійшов один лист від цього дописувача, котрий датується приблизно під 1895 р. Із його змісту дізнаємося, що С. Кубик мав намір написати дещо про гірництво, бориславську нафту та земний віск, а тому просив І. Франка, як доброго знавця з окремих аспектів порушеної проблеми, допомогти з профільною літературою та на майбутнє, посприяти надрукуванню цієї праці (І. Л., ф. 3, од. зб. 1609, арк. 495–497). На превеликий жаль, поки що не знаємо, якою була відповідь І. Франка на це прохання, адже не збереглося ані листа-відповіді, ані інших свідчень.

Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання. Досліджуючи минуле Борислава як і інших населених пунктів, І. Франко неодноразово звертав увагу на вивчення со-

ціально-економічного та культурно-просвітницького становища краю. Основу його дослідницької спадщини з історії Борислава складають історико-краєзнавчі та етнографічно-фольклорні праці. Це насамперед роботи з часу нового періоду Борислава і становища робітничого люду на його теренах. Значну частину Франкових досліджень присвячено вивченню етнографії та фольклору краю, головний елемент яких складають записані в Бориславі та опубліковані ним прислів'я і приказки. У їхньому змісті відображаються повсякденне життя і діяльність не лише селян, а й робітників Бориславського нафтового комплексу та навколишніх поселень.

Домінантне місце у творчій спадщині вченого посідають і легенди, пісні, оповідання історичного характеру, робітничі колемийки тощо, що для дослідників становлять неоціненне джерело у напрямі вивчення минулого Борислава та бориславчан.

Кількісний аналіз історико-краєзнавчої та етнографічно-фольклорної спадщини І. Франка засвідчує, що про Борислав до нас дійшло понад два десятки праць, левову частку яких складають наукові та художньо-літературні публікації. З огляду на це, багатообіцяючими є подальші, глибші дослідження історичної, краєзнавчої, етнографічної, політичної діяльності І. Франка на теренах Борислава та його околиць. Вони допоможуть конкретизувати особливості українського франкознавчого дискурсу, роль різноманітних теоретичних напрямів у національному інтелектуальному суспільстві.

Перспективними є також історико-джерелознавчі пошуки невідомих творів І. Франка та його листів, в яких відображено історико-краєзнавчі та етнографічно-фольклорні погляди українського вченого на історію рідного краю.

Джерела та література

- Бандрівський, К.** (1997). Спогади про Франка-школяра. В М. Гнатюк (Упоряд.), *Спогади про Івана Франка* (с. 49–54). Львів: Камеяр.
- Гаврилів, Б.** (1997). *Галицьке краєзнавство: історичні дослідження на Прикарпатті в XIX – початок XX ст.* (Ч. 1). Коломия: Вік.
- Горак, Р.** (1998). *Стефан Ковалів: до 150-річчя від дня народження* (с. 117–126). Трускавець.

- Грицак, Я.** (2006). *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)*. Київ: Критика.
- Гузар, З.** (1995). Локальний колорит у романі І. Франка «Перехресні стежки». *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, 1, 122–125.
- Дей, О.** (1970). Поетична панорама народного життя. Примітки. В О.І. Дея (Упоряд.), *Коломийки в записках Івана Франка* (с. 5–11, 131–132). Київ: Музична Україна.
- І. Л.** – Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України. Листи до Франка. Взято з <http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/dbr/pidtrymkaproektu.htm>.
- Ковалів, С.** (2003). *Оповідання. Казки. Листи: (з недрук. спадщини)*. М. Івасенка (Упоряд.); М. Шалата (Ред.). Львів: Кобзар.
- Ковалів, Ю.** (1952). Спогади про Степана Ковалева. В С. Ковалів, *Вибрані оповідання* (с. 23–29). Львів: Книжково-журнальне видавництво.
- Сабат, Г.** (1995). Портрет у системі художнього простору і часу роману «Борислав сміється» І. Франка. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, 1, 135–139.
- Федченко, П.** (1989). Художня проза Івана Франка. В І. Франко, *Оповідання Борислав сміється: повість* (с. 5–26). Київ: Дніпро.
- Франко, І.** (2001). Мої знайомі жиди. В З.Т. Франко & М.Г. Василенко (Упоряд.), *Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т.* (с. 335–347). Львів: Каменярь.
- Франко, І.** (1955). Децо про Борислав. В О.І. Дей (Упоряд.), *Вибрані статті про народну творчість* (с. 142–148). Київ: Видавництво Академії Наук УРСР.
- Франко, І.Я.** (1976–1986). *Зібрання творів* (Т. 1–50). Київ: Наукова думка.
- Шалата, М.** (1998). Козаччина у творах письменників Галичини середини XIX століття. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, 3, 100–105.
- Якимович, Б.** (2006). *Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка.

References

- Bandrivskiy, K.** (1997). Spohady pro Franka-shkoliara [Memories of Franko the Schoolboy]. In M. Hnatiuk (Comp.), *Spohady pro Ivana Franka – Memories of Ivan Franko* (pp. 49–54). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Navryliv, B.** (1997). *Halyske kraieznavstvo: istorychni doslidzhennia na Prykarpatti v XIX – pochatok XX st. [Galician Local History: Historical Studies in the Carpathian Region in the XIX – Early XX Centuries]*. (Vol. 1). Kolomyia: Vik [in Ukrainian].

- Horak, R.** (1998). *Stefan Kovaliv: do 150-richechia vid dnia narodzhennia [Stefan Kovaliv: to the 150th anniversary of his birthday]*. (pp. 117–126). Truskavets [in Ukrainian].
- Hrytsak, Ya.** (2006). *Prorok u svoii vitchyzni. Franko ta yoho spilnota (1856–1886) [A prophet in his homeland. Franko and his community (1856–1886)]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Huzar, Z.** (1995). Lokalnyi koloryt u romani I. Franka «Perekhresni stezhky» [Local color in I. Franko's novel «Cross Stitches»]. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Local History Collection, 1*, 122–125 [in Ukrainian].
- Dei, O.** (1970). Poetychna panorama narodnoho zhyttia. Prymitky [Poetic panorama of national life. Notes]. In O.I. Deia (Comp.), *Kolomyiky v zapysakh Ivana Franka – Kolomyki in the records of Ivan Franko* (pp. 5–11, 131–132). Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
- I. L.** – Viddil rukopysnykh fondiv ta tekstolohii Instytutu literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. Lysty do Franka [Department of Manuscripts and Textology, Institute of Literature Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine. Lysty do Franka]. Retrieved from <http://www.vv.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/dbr/pidtrymkaproektu.htm> [in Ukrainian].
- Kovaliv, S.** (2003). *Opovidannia. Kazky. Lysty: (z nedruk. spadshchyny) [Story. Tales. Letters: (from non-printed inheritance)]*. M. Ivasenko (Comp.); M. Shalata (Ed.). Lviv: Kobzar [in Ukrainian].
- Kovaliv, Yu.** (1952). Spohady pro Stepana Kovaleva [Memories of Stepan Kovaliv]. In S. Kovaliv, *Vybrani opovidannia – Selected stories* (pp. 23–29). Lviv: Knyzhkovo-zhurnalne vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Sabat, H.** (1995). Portret u systemi khudozhnoho prostoru i chasu romanu «Boryslav smiietsia» I. Franka [Portrait in the system of artistic space and time of the novel «Boryslav Laughs» by I. Franko]. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Local History Collection, 1*, 135–139 [in Ukrainian].
- Fedchenko, P.** (1989). Khudozhnia proza Ivana Franka [Ivan Franko's Fiction]. In I. Franko, *Opovidannia Boryslav smiietsia: povist – Boryslav's story laughs: Story* (pp. 5–26). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Franko, I.** (2001). Moi znaiomi zhydy [My friends are jews]. In Z.T. Franko & M.H. Vasylenko (Comps.), *Mozaika: Iz tvoriv, shcho ne vviishly do Zibr. tv. u 50 t. – Mosaic: Of works not included to Collection of works in 50 vols.* (pp. 335–347). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Franko, I.** (1955). Deshcho pro Boryslav [Something about Boryslav]. In O.I. Dei (Comp.), *Vybrani statti pro narodnu tvorchist – Selected artic-*

les about folk art (pp. 142–148). Kyiv: Vydavnytstvo Akademii Nauk URSR [in Ukrainian].

Franko, I.Ya. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv [Collection of works]*. (Vols. 1–50). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Shalata, M. (1998). *Kozachchyna u tvorakh pysmennykiv Halychyny sere-dyny XIX stolittia [The Cossacks in the Writers of Galicia in the middle of the XIX century]*. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Local History Collection*, 3, 100–105 [in Ukrainian].

Yakymovych, B. (2006). *Ivan Franko – vydavets: knyhoznavchi ta dzhere-loznavchi aspekty [Ivan Franko is the publisher: Book and source aspects]*. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.09.2019